

Gazdasági folyamatok Jobbágytelkén

Jobbágytelke gazdasági fejlődésének a fellelhető kezdeti forrásoktól napjainkig való vizsgálata mellett fontos szerep jut annak az összehasonlításnak, amely Székelyhodos község négy településének (Székelyhodos, Jobbágyteke, Ehed, Iszló) adatait veszi górcső alá.⁷⁴ Ebből a falvak közti hasonlóságokra és eltérésekre lehet rávilágítani. Mindezt elengedhetetlen, mert csak így érthető meg az a sajátságos helyzet, ami a jobbágytelki kollektivizálási kísérlet során létrejött, mégpedig az, hogy a szóban forgó településen nem alakult meg a termelészövetkezet, és a helyi gazdák tovább folytatták saját, nem államosított földjeiken a hagyományos mezőgazdálkodást, ami ellentétes fejlődési irányt mutatott a kollektivizált Ehed, Iszló és Székelyhodos esetében. Mindezek a tényezők mai napig meghatározzák a települések gazdasági életét és erejét, illetve demográfiai, társadalmi és kulturális hatásuk is van.

2012 őszén részt vehettem a Transylvania Trust Alapítvány szervezésében és a Nyárádmenti Kistérség Leader Egyesület, illetve a Székelyhodos Venerque Baráti Társaság kezdeményezésére létrejövő népi építészeti kutatásban, amely a Nyárádmente épített örökségét mérte fel 2012 és 2013 között (Furu 2017: 92). Ekkor a májai, márkodi, nyárádköszvényesi, székelyhodosi és jobbágytelki porták gazdasági épületeinek felmérését végeztem el. A kutatásból kiderült, hogy a kollektivizálás után törést nem szenvedő jobbágytelki hagyományos gazdálkodás egyik eredménye, hogy a gazdasági udvarokat, épületeket 1962 után is aktívan használták, sőt a csűrök esetében egyfajta fejlődés is megfigyelhető volt (saját gyűjtés, illetve Furu 2017: 113).

Az eddigi felmérésekből és kutatásaimból is kiderült, hogy Jobbágytelke egy erősen agrárjellegű település, melynek gazdasági életét elsősorban a növénytermesztés (gabonafélék, mezei kapáskultúrák, kerti növények, gyümölcsstermesztés) és az állattartás jellemzi, de kiegészítő ágazatként jelen van a kézműipar is (szalmafonás, kalapkészítés) is.

Már az első Jobbágytelkéről szóló írásos emlékek is gazdasági jellegűek voltak, ugyanis a falu első ismert írásos említése egy adóösszeírásából származik. Ebben az 1567-ben keltezett lajstromban Jobbágytelke a kapuszámok bejegyzése nélkül szerepel, így nem lehet következtetni a korabeli település kiterjedésére, a népesség létszámára és gazdasági erejére (Szabó szerk. 1876: 218).

A település földrajzi elhelyezkedése és az ebből következő forma is jelentősen befolyásolták a helyi mezőgazdaság fejlődését. A falut körbezáró dombokon gyengébb minőségű földeken alakult ki a növénytermesztés és rétgazdálkodás. Erdély

⁷⁴ A gazdasági helyzet érzékeltetésére felvonultatott adatsorok a kollektivizálás előtti és utáni állapotokra részben rávilágítanak, így az egyes gazdasági mutatókból következtethetünk egy-egy parasztgazdaság gazdasági erejére.

agrárviszonyait a 18. század elejéig döntően befolyásolta, hogy a termelés súlypontja nem esett a földesúri majorságbirtokra, az allódiúmra, és a jobbágytelken alapuló és jobbágyszolgáltatásokon nyugvó földesúri gazdaságot általában csak nagyon kevés esetben váltotta fel a majorsági üzemre alapozó és piacra termelő földesúri gazdaság (Imreh 1979: 65). Jobbágytelke és környékbeli falvak korabeli gazdasági helyzetéről igen részletes képet kapunk a 18. század folyamán elrendelt és megejtett összeírásokból (Pál-Antal s.a.r. 2007). Az 1701 és 1722 közötti gyűjtött adatokból kiderül, hogy a jobbágytelki adófizetők száma 1701-ben 46, 1710-ben 49, 1713-ban 58 és 1722-ben 35 fő volt, ami minden esetben nagyobb értéket mutatott a szomszédos Székelyhodosénál, ami a falu akkori gazdasági erejére és létszámára is következtetni enged. (5. táblázat) Az 1701-es összeírásban 23 főt tüntetnek fel ökrös gazdaként (többségük 2 állattal szerepel), 1 fő két-három marhájú gazdaként, örökösleges egy marhás gazdaként pedig 6 főt sorol fel a lista. Mellettük béres házban lakó zsellérek, nincstelen zsellérek és koldusok kerültek be a lajstromba (Pál-Antal s.a.r. 2007: 50–51). Az 1710-es vagyonszeírásban 40 főt jegyeznek *Personae libertinorum* megnevezés alatt. A lajstrom 137 köből (*cubulus*) szántóföldről, 45 szekérnyi (*curruus*) szénarétről, 91 kapás szőlőről, 81 darab ökréről, 121 tehénről/tulokról, 3 lóról/kancáról, 19 juhról/kecskéről, 96 kosár méhről és 75 darab disznóról tesz említést. A szabadok mellett említésre kerül 6 zsellér, 5 özvegyasszony és 13 különböző helyről származó *bebíró* személy is. A zsellérek 4 köből szántóval 2 szekérnyi szénaréttel, 4 kapás szőlővel, 14 ökörrrel, 8 tulokkal/tehénnel és 5 disznóval rendelkeztek. Az özvegyasszonyok tulajdonában 6 köből szántó föld, 2 szekérnyi szénarét, 7 ökör, 5 tulok/tehen és 1 disznó volt. A bebírók 8½ köből szántófölddel és 3 disznóval rendelkeztek Jobbágytelkén belül (Pál-Antal s.a.r. 2007: 91–92). Összehasonlításképp a székelyhodosi szabadok száma 24 volt, akik tulajdonában 124 köből szántó, 35 szekérnyi szénarét, 37 kapás szőlő, 39 ökör, 109 tehen/tulok, 4 ló/kanca, 4 juh/kecske, 31 kosár méh és 57 disznó volt. Az összeírás rajtuk kívül megemlíti a szabad zselléreket (5 fő), a szabad özvegyasszonyokat (1 fő), a jobbágyokat (3 fő) és a más falvakból származó bebírókat (23 fő). A hodosi szabad zsellérek tulajdonában 71 köből szántó, 43 szekérnyi szénarét, 11 kapás szőlő, 10 ökör, 36 tulok/tehen, 2 ló/kanca, 2 juh/kecske, 17 kosár méh és 24 disznó volt. Az egyetlen feljegyzésre kerülő özvegyasszony 4 köből szántófölddel, 1 szekérnyi szénafölddel és 4 tulokkal/tehénnel rendelkezett. A más helyről származók 32½ köből szántót, 8½ szekérnyi szénarétet és 34 disznót bírtak Hodoson belül (Pál-Antal s.a.r. 2007: 89–90). A mai Székelyhodos községhez tartó Ehedén 24 szabad jogállású személy 83½ köből szántóval, 84½ szekérnyi szénaréttel, 30 kapás szőlővel, 44 ökörrrel, 47 tulokkal/tehénnel, 62 juhval/kecskével, 8 kosár méhvel és 107 disznóval bírtak. A négy szabad özvegyasszony 26 köből szántót, 9½ szekérnyi szénarétet, 4 ökröt, 8 tulokot/tehenet, 4 juhot/kecskét, 1 kosár méhet és 13 disznót birtokolt. A bebíró személyek (15 fő) 35 köből szántóval és 14½ szekérnyi szénaréttel rendelkeztek Ehedén belül (Pál-Antal s.a.r. 2007: 88–92). A község részét képező Iszlóról nincsenek 1710-es adatok.

Az 1713 telén Jobbágytelkén összeírt 58 fő 181 köből szántóval, 45 szekérnyi szénaréttel és 161 marhával bírt. A székelyhodosiak ezzel szemben 65 köből szán-

tóval, 49 szekérnyi szénaréttel és 153 marhával szerepelnek az összeírásban (Pál-Antal s.a.r. 2007: 212–214). Iszlón 19 szabad személyt (az összeírásban a *nobilium* – nemes megnevezés szerepel) írtak össze, akik 42 köből szántófölddel 7 szekérnyi szénaréttel és kb. 48 marhával rendelkeztek. A 6 falubeli jobbágy (*jobbagnones*) 8 köből földet és 2 szekérnyi szénaréten gazdálkodott, illetve kb. 9 marhát birtokolt. Eheden 1713-ban 26 szabadot (ebből egy özvegyet) írtak össze, akik 107 köből szántót és 28 $\frac{1}{3}$ szekérnyi szénarétet használtak, illetve 134 marhát tartottak (Pál-Antal s.a.r. 2007: 210–211). Érdekes, hogy Jobbágytelke, Székelyhodos és Ehed összeírásban csak nemesek vannak feltüntetve, így csak ennek a rétegnek következtethetünk a gazdasági erejére.

Végül az egyik legteljesebb, 1722-ben készült lajstrom 35 adófizető személyt említ Jobbágytelke esetében. Az összeírásba 183 köből szántó (*terrae arabiles cultae*) mellé bekerült 82 köből műveletlenül hagyott szántóterület (*terrae arabiles incultae*) is, illetve arról is képet kaphatunk, hogy a faluban 17 $\frac{1}{2}$ zsellértelek (*sessiones populosae*) és 14 $\frac{1}{2}$ pusztatelek (*sessiones desertae*) is található. A vetés kapcsán megjegyzendő, hogy a felmérés során 80 köből őszi vetést (*sementa autumnalia*) és 80 köből tavaszi vetést (*sementa vernalia*), illetve 14 köből borsó és lencse (*pisorum, lentis, fabris*), illetve 22 köből hajdina (*fagopiri*) termesztésére használt földterületet írtak össze. A statisztika szerint 1458 kalangya búzát és rozst (*tritici et siliginis*), 728 kalangya zabot, árpát és tönkölybúzát (*avenae, hordei et speltae*), 156 kalangya lent (*cacabi et lini*) takarítottak be. Abban az évben az 52 szekérnyi szénarétről (*foenata prata*) 62 szekér szénát gyűjtöttek be (*foeni in hoc anni*). Ezek mellett 75 kapás szőlőt (*vineae fossorum*), 843 fazék bort (*vini urnarum*), 1 sörfőzőt (*braxatoria*) és 18 font dohányt (*tabacae*) is feljegyeztek az összeírók.

Az állatállományt tekintve 72 igás marháról (*boves jugales*), 48 tehénről (*vaccae*), 23 ökörrel és üszőrrel (*juvenci et juvencae*), 7 lóról (*equi, equae*), 73 juhról és kecskéről (*oves, caprae*), 138 sertésről (*sabellici*) és 43 méhkasról (*apum alvearium*) tesznek említést. A lista végén szerepel 82 forintnyi összeg, ami a passzív tartozást (*debita passiva*) jelöli (Pál-Antal s.a.r. 2007: 489).

Ugyanebben az összeírásban Székelyhodos 31 feljegyzett fővel szerepel, akik 197 köből szántót bírtak. A zsellértelek száma 15, a pusztatelkeké 10, a műveletlenül hagyott szántóterület 62 köből tett ki. Az őszi vetés 52 köből, a tavaszi vetés 48 köből volt. Ezen kívül 24 köből borsó- és lencse-, illetve 19 köből hajdinaföldet jegyeztek fel. 936 kalangya búza és rozs, 504 kalangya zab, árpa és tönkölybúza, 95 kalangya len került betakarításra. Az 68 $\frac{1}{2}$ szekérnyi szénarétről 50 $\frac{1}{2}$ szekér szénát gyűjtöttek be. A 95 kapás szőlőből 1072 fazéknyi bort szüreteltek. A faluban 48 igás marha, 36 tehén, 12 ökör/üsző, 7 ló, 67 juh/kecske, 97 sertés és 23 méhkas volt. A hodosi listán 32 forintnyi aktív (*debita activa*) és 173 forintnyi passzív tartozást is feljegyeztek (Pál-Antal s.a.r. 2007: 489).

Eheden az 1722-es felméréskor 24 adófizető személyt írtak össze, akik 150 köből szántón dolgoztak. A műveletlenül hagyott területek 84 köből tettek ki, a zsellértelek száma 12, a pusztatelkeké 7 $\frac{1}{2}$ volt. Az őszi vetés területe 56, a tavaszi vetésé 42 köből, a borsó- és lencseföldeké 21 köből és a hajdinaföldeké pedig 49 köből volt.

827 kalangya búzát és rozst, 457 kalangya zabot, árpát és tönkölybúzát, 97 kalangya lent jegyeztek fel, illetve 67 szekérnyi szénaföldről 44 szekér szénát takarítottak be abban az évben. A 32 kapás szőlő 336 fazéknyi bort adott, és 59 fontnyi dohány is termett. Az összeírás idején 37 igás marha, 39 tehén, 8 ökör/üsző, 5 ló, 65 juh/kecske, 87 sertés és 7 méhkas alkotta a falu állatállományát. A passzív tartozás 71 forintot tett ki (Pál-Antal s.a.r. 2007: 489).

Végül az iszlói felmérési eredményekből kiderül, hogy a faluban 22 adófizetőt írtak össze. A településen 90 köből művelt és 60 köből műveletlen szántóföld volt, a zsellértelkek száma 14, a pusztatelkeké pedig 1 volt. Az őszi vetés 27, a tavaszi vetés 15 köből nagyságú volt, borsót és lencsét 10 köből, hajdinát pedig 18 köből területen termesztettek. Búzából és rozsból 472 kalangya, zabból, árpából és tönkölybúzából 132 kalangya és lenből 61 kalangya került feljegyzésre. A 30 szekérnyi szénarétről abban az évben 33 szekérnyi termést takarítottak be, a 30 kapás szőlő pedig 182 fazéknyi bort adott. Ezen kívül 16 font dohányt és 108 forint passzív adósságot jegyeztek fel. Az állatállomány 20 igás marhából, 16 tehenből, 7 ökörből/üszőből, 7 lóból, 10 juhból/kecskéből, 68 sertésből és 12 méhkasból állt (Pál-Antal s.a.r. 2007: 489).

Az 1722-es összeírásban szerepelnek a falvak társadalmához közvetlenül nem kapcsolódó, sok esetben idegenből származó személyek, mint például a papok, lelkészek, harangozók, molnárok és kereskedők vagyonának kimutatásai is. Így Jobbágytelkén említésre kerül a helyi római katolikus pap, akinek vagyonához egy fél zsellértelket, 14 juhot/kecskét, 1 kalangya lent/kendert, 1 szekérnyi szénarétet és 2 köből hajdinaföldet jegyeztek fel. A székelyhodosi pap esetében 1 tehenet és 1 köből megművelt területet említ a korabeli dokumentum. Eheden két papot említenek, akik összesen 1 zsellértelket és egy pusztatelket, 2 borjút, 2 tehenet, 1 üszöt/bikaborjat, 3 juhot/kecskét, 5 sertést, 9 köből művelt és 2 mérőnyi műveletlen területet bírtak. A papok 3 köből és 2 mérőnyi őszi vetéssel, illetve 52 kalangya búzával/rozsszal is rendelkeztek. Iszlóra vonatkozóan nincsenek ilyen jellegű adatok (Pál-Antal s.a.r. 2007: 499–507).

A jobbágyfelszabadítás előtt Jobbágytelkét is többnyire saját tulajdonban levő földeken gazdálkodó, szabad székelyek lakták, akik a szántóföldeket és a kaszálókat magántulajdonként, a legelőket és az erdőket pedig köztulajdonként használták. A szabad földművesek mentesek voltak a feudális jellegű szolgáltatásoktól, telkükért csak az államnak, az egyháznak és a községének adóztak, és ennek a rétegnek a belső szerkezetét a vagyoni viszonyok határozták meg, nem pedig a feudális jog (Egyed 2010: 16). Jobbágytelkén és a szomszédos Székelyhodoson is igen alacsony volt a jobbágyok és a zsellérek száma, például 1614-ben Jobbágytelkén 6 jobbágy és 12 zsellér, Hodoson pedig 4 jobbágy és 9 zsellér élt. Ez a szám 1750-re már átalakult, míg előbbi településen nem jegyeztek fel jobbágyot, csak 3 zsellért, addig utóbbi településen 2 jobbágyot és 5 zsellért tartottak nyilván, 1848-ra pedig csak egyetlen zsellér maradt Jobbágytelkén. (6. táblázat) Eheden 1614-ben 6 jobbágy és 9 zsellér, 1750-ben 1 jobbágy és 4 zsellér volt. 1848-ból nincs egyik társadalmi réteg képviselőjéről sem adat. 1614-ben Iszlón 2 jobbágy és 10 zsellér, 1750-ben

13 jobbágy és 4 zsellér, 1848-ban pedig 1 jobbágy és 11 zsellér került összeírásra (Egyed 1981: 111). A mai Székelyhodos község négy falujának 18. századi adatait megvizsgálva elmondható, hogy Jobbágytelke már abban a korban is a környék élenjáró településének számított, gazdasági mutatói – egy-két kivételtől eltekintve – sokkal jobbak voltak a szomszédos falvakban tapasztaltaknál. Azonban itt meg kell jegyezni, hogy a négy település földrajzi adottságai sok eltérést mutatnak, amit egyes adatok is jól érzékeltetnek. Az adatok szerint Jobbágytelkén sokkal nagyobb területen és mennyiségben termesztett gabonaféléket, mint szomszédai, illetve a rétgazdálkodás nagysága és hozama is jobb mutatókkal rendelkezik. Azonban ha a szőlőtermesztést nézzük, akkor Székelyhodosé lesz az elsőbbség. A dohánytermesztésre nincsenek hodosi adatok, és Ehed számít élenjárónak a maga 59 fontnyi dohányával, ami a többi településen megtermelt összes dohánymennyiségnek majdnem kétszerese. A korabeli növénytermesztés változatosságát vizsgálva olyan, ma már nem, vagy alig termesztett növények is találhatóak a listán, mint a len, a lencse, a hajdina vagy a dohány. Az állattenyésztés terén is megfigyelhetőek a települések közötti különbségek, azonban Jobbágytelke minden kategóriában vezető szerepet tölt be. Fontos megjegyezni, hogy mind a négy település esetében találunk adósságokra utaló bejegyzéseket, itt Székelyhodos és Iszló áll a rangsor élén.

1806-ban Lipszky János térképész 2 várost és 126 falut tüntetett fel Maroszék térképén, és ebből 120 falut 1820-ban felkerestek a kirendelt úrbérrendező biztosok, hogy felmérjék azok helyzetét (Takács szerk. 2001a: 7). A *Maroszék parasztvallomásai 1820-ból* című forráskiadványban ugyan nem szerepel Jobbágytelke, de a község két másik településének, Székelyhodosnak és Iszlónak 19. század eleji állapotáról képet kaphatunk. A helyi előljárókkal készült kérdőívekből kiderül, hogy Székelyhodoson urbáriális szolgálat sohasem volt, hanem egy bizonyos Bakó István földjeit vagy taxára, vagy árendában vették ki, királyi dézsmát pedig soha sem kellett adniuk. A termést tekintve négy határrészlet különböztettek meg. Az egyik, ha trágyázzák elegybúzát, rozst és ritkán kukoricát termeltek. Jó termés idején egy véka vetés után három kalangyát arattak, és minden kalangya egy vékát jelentett. A határ másik része (trágyázás esetén) középszerű volt, egy véka vetés után két kalangyát arattak, és két kalangya hozott másfél vékát. A harmadik részen a trágyázás ellenére sem termelt egyéb zabnál, mivel vizes terület volt. A negyedik határrészlet pedig hasznosíthatatlan volt. A szántóföldek kapcsán megemlítették, hogy négy és hat ökörrrel kellett azokat szántani. A Hodos-patak kiáradása a kevés rétet is tönkretesz, és csak „lófarkot, macskanyerget, fentőt, sátét terem. Ha ezen víz kárt nem tenne, kétszer kaszálhatnék.” (Takács szerk. 2001b: 429–430.) Az összeírásból az is kiderül, hogy a közelben milyen vásárok voltak, melyekre a helyiek (és valószínűleg a jobbágytelkiek is) eljárhattak. Így említésre kerül a közelebb eső Székelykál, Nyárádszereda és Petele vásáros helyek, illetve a távolabbi Marosvásárhely, Szászrégen és Makfalva, ahol marháikat és egyéb portékáikat tudták eladni. Mivel a falunak kevés volt a marhalegelője, az igavonó marhákat Remetén és Szovátán tartották taxafizetés mellett, a csordabéli marhákat pedig a nyomáson járaták. Ugyancsak a környékbeli falvakból voltak megvásárolni az állatoknak szükséges fűvet. A do-

kumentum megemlíti, hogy építkezésre való fa csak szűkösen állt rendelkezésre a helyi erdőben, szabad erdőlési joga nem volt senkinek. Ezt a közösség szükségletére tartották fenn, saját használatra pedig a remetei havasról vásárolták. A szőlők száma alacsony volt, makkos erdő hiányában a sertéseket ugyancsak taxafizetés mellett a remetei havason hizlalták. A belső telkeken veteményesek és gyümölcsösök voltak, a mezőkön néhány cseresznyés részt is említenek. A sót a parajdi sóbányából vásárolták, gyárak, boltok, fogadók és mesteremberek nem voltak a településen. Kiemelik, hogy Hodosnak nincsen sokadalma, azonban itt kell megjegyezni, hogy 19 év múlva, 1838. december 19-én V. Ferdinánd királytól vásártartási jogot kaptak. 1841. november 11-én pedig szombatnapi hetivásár tartását engedélyezték a településnek (Chiorean–Muzsay 1972, Pál-Antal é. n.). Ezek mellett a parasztvallomás megemlíti, hogy kenderáztató helyük is volt, illetve a közelben malom is működött. A korabeli munkaerő-migrációra is találunk utalást a dokumentumban, ugyanis az adatközlők jelzik, hogy Marosvásárhelyre és Szászrégenbe járnak napszámba. Végül kiderül az is, hogy a földek szabad eladása és cserélése nem volt akkoriban szokásban (Takács szerk. 2001b: 430–431).

Az Iszlón készült felmérés parasztvallomásaiból kiderül, hogy urbáriumnak még a fogalmát sem ismerték a helyiek, „hanem az itten lakó /z/sellérek conventio szerént tészik szolgálatt yokot. Ki-ki úgy, ahogy földesurával megedgyezhetett. Ezen conventionalis szolgálat a jobbágyság felszabadulása után kezdődött. Más előb/b/eni szokásról semmit se tudunk.” (Takács szerk. 2001b: 432.) A földek kapcsán kiemelik, hogy a falunak három *fordulója* van. Ebből az elsőt tavasszal használják, és amennyiben trágyázzák, az jó termést ad. A második terület középszerű, a harmadik pedig csak zabnak való. A földeken tiszta búzát, elegybúzát, zabot, és kukoricát termeltek. A jobb minőségű részen egy véka vetés után három kalangyát arattak, és minden kalangya egy vékát hozott. A föld azonban olyan kemény, hogy gyakran kénytelenek voltak négy marhával szántani. A középszerű földben trágyázás esetén egy véka vetés után két kalangya, és kalangyánként egy véka termésük volt. A rétek kapcsán megemlítik, hogy azok jobbakk lennének, ha a patakot és a sáncokat kiásnák, de az árterület többnyire rosszul terem, melynek egyik oka a Hodos-pataknak gyakori kiöntése. Az itt kaszált sarjút egy részét a szarvasmarháknak, a más részét a lovaknak adták. A legelők kapcsán kiemelik, hogy elégséges marhalegelőjük van, nem szorulnak rá más falvak határaitra. Az iszlóiak is ugyanazokat a vásárokat említik állataik és portékáik eladására, mint a hodosiak (Marosvásárhelyt kivéve). Épültre való fát a zsellérek földesuruktól kaptak, mások pedig a havasról vásárolták. Mivel helyben nem voltak olyan szőlőhegyek, amelyek bevételt generáltak volna, Marosvásárhelyre és Szászrégenbe jártak szőlőmunkára. Makkos erdők hiányában a sertéseket a havasokon hizlalták. A belső telkek veteményesek és gyümölcsösök (szilvások) között oszlottak meg. A parajdi sóbányából hozták a sót. Iszlón ekkoriban ipari létesítmény, bolt vagy mesterház nem volt. A marosi tutajosokkal kereskedtek, illetve szolgalegénynek is elszegődtek. Feljegyzésre került, hogy a falunak volt egy köz pásztorháza, egy őrzőháza és két darab közerdeje, melyek „a határosztállal a földesurak által mindeddig közszükségre használtatnak.” Emellett kenderáztató

hely és a közelben (a Nyárad vizén) malom is működött. Végül kiemelik, hogy „ezen helységben ökrös szolgáló emberek nincsenek, hanem mind gyalogosok. Ezek conventio szerént hetenként két-két napot dolgoznak, és így mindösszeveséggel tenyérrel egy esztendőben téznek 1588 napokat.” (Takács szerk. 2001b: 432–434.) A kérdőívre adott válaszokat hét korabeli szerződés szövege követi, melyekben különböző gazdasági ügyekben egyeznek meg a helyi felek (Takács szerk. 2001b: 434–436).

Látható tehát, hogy Jobbágytelke szomszédságában milyen állapotok voltak az 1820-as évek idején. Bár a hasonló feltételezések óvatosságra intenek, valószínű, hogy hasonló, csak kevésben eltérő válaszok születtek volna egy ottani felmérés esetén is. Tehát, hogy az itt leírtakra is érvényes az, miszerint a mezőgazdasági termelést négy nagy tényező határozza meg, így a természeti viszonyok, a tőke, a munka és a közgazdasági viszonyok mind fontos szerepet játszanak a vidéki gazdálkodásban. Hogy egy adott területen mi termelhető, azt nagyban befolyásolja a talaj és az éghajlat, illetve a gazdaság álló- és forgótőkájének nagysága megszabja, hogy mekkora holt- és élőfelszerelés szükséges (Kotics 2006: 22–23).

Kotics József rámutatott arra, hogy a hagyományos paraszti életformát az egyenlő örökösödés, az önellátó gazdálkodásra való törekvés, a termelési szerkezet viszonylagos merevsége, a presztízsszempontok érvényesítése a termelésben, illetve a tőkének részleges kivonása a termelésből és presztízstárgyakká történő alakítása jellemzi. A háztartások rá voltak kényszerülve a több lábbon való állásra, gazdasági stratégiájuk is ennek szellemében alakult. Az öröklési rendszer egyik hozadéka, hogy a parasztek arra törekedtek, hogy megőrizték és fenntartsák a családtagok száma és a rendelkezésre álló föld között kialakult egyensúlyt és összhangot. Az örökösödés kulturális mintái azonban sem a föld, sem a tőke koncentrációjának nem kedveztek, a termelés önköltsége pedig továbbra is magas maradt. Míg korábban csak a fiúági öröklés volt jellemző, addig a később már a család minden utóda örökölt. Hacsak nem korlátozták mesterségesen a gyermekszámot, mindkét öröklési típus a családi vagyon szétforgácsolódásához vezetett (Kotics 2006: 23). Ezek a megállapítások Jobbágytelke esetében is érvényesek, a nadrágszűj-parcellák jobbágytelki jelenléte a vagyon örökösödés utáni szétforgácsolódását bizonyítja. Emellett jellemző volt az önellátó gazdálkodásra való törekvés és a termelési szerkezet merevsége is. Azonban itt kell megjegyezni, hogy a földrajzi adottságok sem tették lehetővé az jelentősebb újításokat, az intenzív mezőgazdaságra való áttérést. A termelésben való presztízsszempontokra, a tőke presztízstárgyakká való alakítására jó példa a díszes viselet, illetve a kommunizmus idején (egy esetben emelettel) felépült nagy lakóházak.

A 19. századi adatok között meg kell említeni Pesty Frigyes 1864–1865-ös helynévgyűjteményét is, amelyben gazdálkodásra vonatkozó adatok is felbukkannak: „[Jobbágytelke] határa hegyes, dombosok, elárkosult, némü részbe öszveomladozott, sovány, kevés termést adók. Mely két részbe használtatik váltólag, mégpedig úgy, hogy egyik évbe egyiket, a másik évbe a másikat használják, mikor egyik használtatik, akkor a másik határrész nyomásban marad.” (Csáki–Pál–Antal közlése 2014: 76.) Orbán Balázs 1870-ben közölt leírásából kiderül, hogy akkoriban a falu

házainak száma 181 volt, és határa 2535 holdat tett ki, amiből 971 hold 1464 négyszögöl szántó, 572 hold 868 öl erdő és 26 hold szőlő volt. Emellett a szerző kiemeli a már akkor jelenlevő szalmakalap készítést (Orbán 1870: 87). A szalmakalapok és szalmatárgyak készítésének kérdésköre egy következő fejezetben kerül bemutatásra.

Orbán Balázs leírásában a szomszédos falvokról is szó esik, Székelyhodosról kiderül, hogy a 19. század közepén mintegy 127 házat számlált, és határa 1657 hold 1373 négyszögöl volt. Ebből 854 hold 1199 öl szántóként, 134 hold erdőként és 28 hold szőlőként volt hasznosítva. Eheden akkor 79 házat írtak össze, és 1252 hold 1276 négyszögöl terjedelmű határában 627 hold szántó, erdő 108 hold és 11 hold szőlő volt. Iszlóban 77 házat jegyzett fel a szerző. Határa 1346 hold 136 négyszögöl, amiből 700 holdat szántóként, 272 holdat erdőként, 7 holdat pedig szőlőként hasznosítottak abban az időben.

Kozma Ferenc 1879-ben kiadott *A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota* című nagy volumenű művében ugyancsak szót ejt a jobbágytelki szalmafonásról. Az akkori adatokból kitűnik, hogy Maros-Torda vármegyében Jobbágytelkén 200, a szomszédos Székelyhodoson és Eheden pedig 80-80 család foglalkozott a szalma feldolgozásával (Kozma 1879: 298). Míg korábban a *csóréfejűnek* nevezett alakor búzát vetették, addig az 1940-es évekre divatba jött a bánkúti fajta. A 15. század óta adatolt alakor (*Triticum monococcum*) egyik legrégebbi, a búzához viszonylag közel álló gabonafajta. Jól bírta a hideget és a rossz talajt is, ezt az Erdélyben különösen kedvelt gabonafajtát emberi és állati táplálkozásra egyaránt használták. Nem volt kalásza, nagyon magasra nőtt és a szalmája is jó volt, azonban igen kényes fajta volt. Erős szalmájából jó minőségű, tartós szalmakalapot lehetett készíteni, azonban a 20. századra fokozatosan háttérbe szorult (Péntek–Szabó 1981, Balassa 2001: 353). A bánkúti jó termőképességű és kiváló minőségű, korán érő, szilárd szárú búzafajta volt, melynek az is előnye volt, hogy a terméshozam mellett az időjárási hatások sem viselték meg annyira. Ezt szalmája miatt Jobbágytelkén előnyben részesítik (Szabó E. 1998: 35).

A már említett, Székelyföld közgazdaságáról és közművelődéséről szóló könyvben Kozma Ferenc az 1870-es évek állapotait vizsgálta. Az Orbán Balázs által egy évtizeddel korábban összeírt adatokhoz képest nem sok változás történt: Jobbágytelkén 1093 hold szántóföldet, 201 hold rétet és kertet, 26 hold szőlőt, 543 hold legelőt, 595 hold erdőt és 116 hold terméketlen területet jegyzett fel. Ezzel szemben Székelyhodoson 863 hold szántóföld, 167 hold rétet és kert, 32 hold szőlő, 375 hold legelő, 141 hold erdő és 82 hold terméketlen terület volt. Eheden 1254 holdból 149 holdat rétnak és kertnek, 15 holdat szőlőnek, 217 holdat legelőnek és 117 holdat pedig erdőnek használtak, illetve 46 hold volt a terméketlen terület. A szántónak használt terület, a kötet adatai szerint, 111 holdat tett ki, azonban ez valószínűleg hibás adat, mivel a szántóföldek mérete 710 hold körül lehetett. Iszlón 1349 hold összterületből 705 holdon szántót, 151 holdon rétet és kertet, 15 holdon szőlőt, 155 holdat legelőként, 273 holdat erdőként hasznosítottak, illetve 48 hold terméketlen maradt (Kozma 1879: 144–146).

A Magyar Korona országainak 1895-ben összeírt mezőgazdasági statisztikája részletesen ismerteti Jobbágytelke ide vonatkozó adatait is (A Magyar Korona... 1897, idézi Rotariu–Semeniuc–Mezei 2003). A felmérésből kiderül, hogy a faluban 264 volt a számba vett gazdaságok száma. A 26 biztosított gazdaságból egyre terjedt ki általános biztosítás, 25 esetben pedig csak az épületeket biztosították. A jégkár ellen egy biztosítás köttetett. Az összeírásakor a gazdaságok területe összesen 2582 katasztrális hold volt, ebből 2545 tulajdon birtokként, 21 haszonélvezeti birtokként, 16 pedig haszonbéres birtokként van megjelölve. A földterületek felhasználási módja a következőképpen oszlott meg a művelési ágak között: 1120 katasztrális holdon szántóföldet tartottak fenn, 108-ot kertként, 104-et rétként, 29-et beültetett szőlősként, 475-öt legelőként és 646-ot erdőként hasznosítottak, illetve 100 hold nem termő területként volt nyilvántartva.

A 4969 darab gyümölcsfából 854 almafa, 311 körtefa, 709 cseresznyefa, 111 meggyfa, 166 őszibarackfa, 12 kajszibarackfa, 2720 szilvafa, 79 diófa és 10 eperfa (szederfa) volt.

Az ígásfogatok megoszlását tekintve 37 lófogatot (ebből 2 egyes, és 35 kettős), 22 kettős ökörfogatot, 1 bivalyfogatot és 26 tehénfogatot írtak össze. A szarvasmarha-állomány 339 egyedből állt, amiből 325 magyar-erdélyi fajtaként és 14 bivalyként van megjelölve. Az összeírás szerint 95 ló, 186 sertés, 614 juh, 1265 baromfi és 20 méhcsalád volt a településen. (7–12. táblázatok)

Összehasonlításképpen a jelenlegi községközpont, Székelyhodos akkoriban 317 gazdaságot számlált, melyek közül 40 rendelkezett épület- és 9 pedig gabona- és takarmánybiztosítással, illetve két gazdaságban iparvállalat is működött. Az 1666 katasztrális hold gazdasági területből 1617 tulajdon birtokban, 20 haszonélvezeti és 29 haszonbéres birtokban volt. 873 katasztrális hold volt a szántóföldek, 49 a kertek, 115 a rétek, 31 a szőlők, 381 a legelők, 141 az erdők és 76 a nem termő területek nagysága. Az ígásfogatok között a tehénfogatok száma volt a legnagyobb (49), amit a kettős lófogatok (26), a kettős ökörfogatok (8) és a bivalyfogatok (3) követtek. A faluban összesen 201 szarvasmarha volt, ebből 188 magyar-erdélyi és 13 bivaly. Az 56 ló mellett 8 kecskéről, 149 sertésről, 559 juhról, 1221 baromfiról és 63 méhcsaládról tesznek említést 1895-ben. (7–12. táblázatok) A Hodoson akkor megtalálható 4724 gyümölcsfából 647 almafa, 251 körtefa, 241 cseresznyefa, 189 meggyfa, 356 őszibarackfa, 8 kajszibarackfa, 2771 szilvafa, 107 diófa és 154 eperfa (szederfa) volt (Rotariu–Semeniuc–Mezei 2003: 224–225, 432–435).

Ehed összeírásából kiderül, hogy a faluban 156 gazdaság volt. Ezek közül 11 rendelkezett épület- és 10 általánosbiztosítással, illetve 1 volt jégkár ellen biztosítva. Az 1258 katasztrális hold gazdasági területből 1185 tulajdon birtokként, 43 haszonélvezeti és 30 haszonbéres birtokként volt feltüntetve. 737 katasztrális hold volt a szántóföldek, 71 a kertek, 84 a rétek, 14 a (parlagon hagyott) szőlők, 165 a legelők, 143 az erdők és 44 a nem termő területek mérete. 29 tehénfogat, 20 egyes lófogat és 1 kettős ökörfogat volt a faluban. Az állatállományban összesen 173 szarvasmarha volt, melyből 171 magyar-erdélyi fajta és 2 bivaly volt. Az 47 ló mellett 78 sertés, 291 juh, 633 baromfi és 10 méhcsalád is feljegyzésre került. A faluban ta-

lálható 3223 gyümölcsfából 424 almafa, 137 körtefa, 498 cseresznyefa, 455 meggyfa, 25 őszibarackfa, 12 kajszibarackfa, 1619 szilvafa, 7 diófa és 56 pedig eperfa (szederfa) volt.

Végül Iszló adataiból kiderül, hogy a faluban 113 családot írtak össze. Itt 49 esetben kötöttek épületbiztosítást és 31 esetben gabona- és takarmánybiztosítást, illetve egyetlen gazdaság rendelkezett iparvállalattal. Az 1344 katasztrális hold gazdasági területből 1257-et tulajdon birtokként, 35-öt haszonélvezeti- és 52-öt pedig haszonbirtokként használtak. 768 katasztrális holdon szántóföldet tartottak fenn, 76 katasztrális hold volt a kertek, 61 a rétek, 18 a beültetett szőlők, 97 a legelők, 250 az erdők és 74 a nem termő területek mérete. 31 tehénfogat, 10 kettős- és 1 egyes lófogat, 3 kettős- és 1 négyes ökörfogat volt a faluban. A 144 szarvasmarhából 140 magyar-erdélyi fajta, 2 piros-tarka fajta, 2 pedig bivaly volt. A 27 ló mellett 79 sertés, 259 juh, 1232 baromfi és 48 méhcsalád került feljegyzésre. Az iszlói gyümölcsfák száma 2908 volt, ebből 476 almafa, 107 körtefa, 104 cseresznyefa, 59 meggyfa, 104 őszibarackfa, 1967 szilvafa, 75 diófa és 16 pedig eperfa (szederfa) volt.

Külön figyelmet érdemel mindkét falu esetében a szilvafáknak a többi gyümölcsfához viszonyított igen magas száma, ami arra utalhat, hogy már a 19. század végén is fontos szerepe volt a helyi mezőgazdaságban a szilvapalinka készítésének. Ez később, a 20. század közepétől is jelentős bevételi forrásnak számított, napjainkig fontos szerepet tölt be Jobbágytelke gazdasági életében, amire egy következő alfejezet is kitér majd.

Az első világháború és a trianoni békediktátum utáni években a falu lassan gyarapodott. A második világháborút követően a berendezkedő kommunista hatalom szocialista termelési módszereket erőltetett a falvakra, így az 1962-ig Hodoson, Eheden és Iszlón is megalakultak a kollektív gazdaságok, melyekben a tagok tervezdálkodást folytattak.

A községmonográfia, amely Jobbágytelke mellett Székelyhodos és Ehed településekre is kitér,⁷⁵ bemutatja a falu történetét és akkori helyzetét (Balla et al. 1961). A kommunista hatalom által kezdeményezett infrastrukturális fejlesztéseknél említésre kerülnek a falubeliek magánépítkezései is. A dokumentum szerint a középítkezések mellett a falubeliek újjáépítették lakóházaikat és istállóikat: 1944 után 128 új ház és 79 új istálló épült. Egy 1955 júniusában a Régen Rajon Néptanácsának küldött névjegyzékből kiderül, hogy abban az évben hány és milyen munkát végző mesterember volt a faluban. Ebben 3 asztalost, 1 ácsot, 2 szabót és 11 kalapkészítőt soroltak fel.⁷⁶

Emellett említésre kerül a mezőgazdasági tevékenység is: 1959. decemberében 350 család részvételével és 670 hektár földterülettel megalakult az „Együttes” társas gazdaság.⁷⁷ Az állattartásról megtudjuk, hogy az „állattenyésztés ugyan az mint Hodos faluban, kivéve hogy a dolgozók szeretik a csikótenyésztést.” A monográfia

75 Az iratban azonban nem szerepel Iszló.

76 SJAN Mureș, Primăria comunei Simbriasi: 36/1955 – 43–45.

77 SJAN Mureș, Sfatul popular al raionului Reghin: 758/1960 – 1–9.

ezen kívül megemlíti a falubeliek szorgalmát, illetve a táncos aratókalákát és a szalma közös feldolgozásának téli alkalmait, a „cé” névvel illetett, a fonó intézményéhez hasonlító összejövetelt is.

Egy, a helyi néptanács által 1960-ban végzett felmérésből kiderül, hogy a faluban 1516 fő élt, és 411 gazdaság volt. Ebből 350 a társas tagoké (*în întovărășiri agricole*), 61 pedig az állami alkalmazottak és egyéb lakossági csoportok (*gospodării ale salariaților și ale altor grupe de populație*) tulajdonában volt. A 770 hektár mezőgazdasági területből 649 hektár volt a szántóföldként felhasznált földterület, 25 hektárt pedig gépesítetten műveltek. A rétek és legelők 95 hektárt, a szőlők 26 hektárt tettek ki. 198 hektáron búzát és rozst, 95 hektáron árpát és zabot, 199 hektáron kukoricát, 28 hektáron burgonyát és 120 hektáron takarmánynövényeket termeltek. Egy hektárnyi területen átlagban 900 kg búza, 1600 kg kukorica és 12000 kg burgonya termett. Az állatállomány 1960-ban 409 szarvasmarhából (amiből 212 darab tehén és bivaly), 172 sertésből, 450 juhból és kecskéből, illetve 169 lóból állt.⁷⁸

Ezzel összehasonlítva Székelyhodos akkori helyzetét, láthatjuk, hogy a községközpontban 503 fő lakott. Ebből 140 család tagja volt a társas gazdaságnak, 14 pedig az egyéb lakossági csoportok kategóriába tartozott. A 378 hektár mezőgazdasági területből 313 hektárt használtak szántóföldnek, és ebből 98 hektárt gépesítve műveltek. A rétek és legelők mérete 58 hektár, a szőlőkép pedig 7 hektár volt. 104 hektáron búzát és rozst, 41 hektáron árpát és zabot, 99 hektáron kukoricát, 15 hektáron burgonyát és 68 hektáron takarmánynövényeket termesztettek. Az egy hektárra eső átlagos termés a búza 900 kg, a kukorica 1600 kg és a burgonya esetében 12000 kg volt. Az állatok számát tekintve kiderül, hogy a faluban 195 szarvasmarha (ebből 76 darab tehén és bivaly), 173 sertés, 226 juh és kecske, illetve 79 ló volt az 1960-as feljegyzéskor.⁷⁹

Eheden 1960 februárjában 141 család volt, melyből 135 tagja volt a társas gazdaságnak, a falu 439 hektárjából 388-at szántóként, 31-et rétként, 1 hektárt gyümölcsösként, 7 hektárt szőlőként használtak. A terméketlen területek 2 hektárt, a házak és udvarok 10 hektárt tettek ki. Az összeírás szerint a társas gazdaságba belépő családok 16 szekeret, 103 ekét, 101 boronát, 7 vetőt, 26 kapagépet, 84 lovat, 141 tehenet, 164 borjút, 97 juhot és 220 sertést vittek magukkal az „Előre” nevet kapó társulásba.

Az iszlói gazdasági társulás 1959-ben 165 családot számlált, területe pedig 474 hektár volt. Ebből szántóként 441 hektárt, rétként 33 hektárt jegyeztek. Az állatállomány 257 szarvasmarhából, 81 lóból, 239 sertésből, 190 juhból és 1 kecskéből állt.

Barabás László az 1970-es évek végén közölt részletes leírást a jobbágytelki gazdasági életről. Ebben a telekről (*jószág*), a lakóházról és annak melléképületeiről, illetve a gazdasági épületekről is részletesen ír. Egy olyan korban mutatja be a ha-

78 Chestionarul privind situația economico-socială a localităților de deal și munte în anul 1960. – Fișa satului Sîmbriași.

79 Chestionarul privind situația economico-socială a localităților de deal și munte în anul 1960. – Fișa satului Hodoșa.

gyomános gazdálkodást folytató falut, amikor a kollektivizálás miatt az ilyen jellegű falvak szinte eltűntek. Kutatásából kiderült, hogy a jobbágytelki jószág régebbi, hagyományos formája a kettős udvari telek volt, amelynek nyomai az akkoriban is felfedezhetők voltak. Ennek jellemzője volt, hogy a lakóház mélyen a telek belsejében állt, és előtte helyezkedett el az udvar. Az aklos udvartól és a gazdasági épületektől ezt a tulajdonképpeni udvart közkapuval ellátott kerítés választotta el. A kapu közelében, az utcára merőlegesen helyezkedett el az aklos udvar legfontosabb épülete, a csűr. Az ez előtti téren állt az akol és a gémeskút, illetve itt fordultak meg a széles hordószekerek. A 20. század első évtizedeiben végbement tagosítás után és az állattartásban bekövetkezett változások hatására a ház és a csűr fokozatosan helyet változtatott, és a kettős udvar is eltűnt. A telek ugyanazon oldalán a ház az utca közelébe, a csűr pedig a kapuval szembefordulva, hátra a régi udvarra húzódott. Barabás László kutatásának idejében a régebbi, hagyományosabb jószágokban ez a folyamat még nem ment teljesen végbe. Jobbágytelke központibb részein, az elaprózott telkeken az új telekbeosztás volt általános, azonban a mellékutcában (mint pl. a Kalányos, Dombhát, Csámpi) megőrződtek a félszilaj állattartásra jellemző telekformák elemei (Barabás 1978: 32). A lakóház és melléképületei esetében elmondható, hogy korábban az általánosan használt épületanyag a fa volt, azonban a nagy erdőktől való távolság miatt ezzel az anyaggal takarékoskodni kellett. A kalákában, egy-egy ács vezetésével épülő jobbágytelki házak jellegzetes építészeti megoldása volt a paticsfal (helyi megnevezésben: sövényfal), amely úgy készült, hogy tölgyfa alap-gerendába állított sasok közé 60–70 cm távolságra karvastagságnyi csapokat fűrtak, majd ezt ágfával befönték. Végül tapasztották, polyvás sárral verték be.⁸⁰ A jobbágytelki lakóház a pitvaros házak családjába tartozik, és a falu legrégebbi házai is ilyen hármassal beosztás szerint épültek: Az utcára néz az elsőház, a középső helyiség a pitvar, a hátsó rész pedig a pince. Barabás László 1978-as kutatása idején ilyen tagolódású volt a falu legrégebbi, 1781-ben épült, szalmatető, tornác nélküli háza, illetve a 20. század elején épült tágasabb, tornácos-oszlopos *filegóriás*, cseréptető házak is ezt a beosztást követték. A *tüszej*, vagyis a szabad tűzhely a pitvar legfontosabb berendezésének számított, ahol a korábbi nemzedékek melegedtek, dolgoztak. Az 1930-as években még használták rámba rakott, deszka vagy cserépkürtőjű, venyigéből font vagy pléh füstfogóval ellátott *cserepeseket*, de ezek közül éveket már az 1970-es években nem lehetett látni. Azonban darabjaik vagy a sütőfőző eszközök még a padlásokon, sütőházakban fellelhetőek voltak. A hagyományos jobbágytelki parasztház bemutatására is sor kerül Barabás László írásában. Ebből megtudható, hogy az elsőházban állt a párnákkal felvetett ágy, illetve tulipános ládák és kanapék alkották a berendezést. Ezen szoba rendjét, egykori berendezését 1978-ban már csak az emlékezet őrizte, ugyanis fokozatosan megszűnt lakóhelyiségi rendeltetése. Egyes helyeken például a gabonás szerepét vette át, máshol bútorok

80 „A század első évtizedeiben híres építőmester volt Gazsi József, Ferenczi Károly, Bakó (Lörke) Mihály. Peti József az asztalosmunkának volt mestere. Minden család maga vályogozott, vagy Miklós Damokost és családját hívták vályogozni.” (Barabás 1978: 32.)

tárolását vagy a szalmafonáshoz szükséges anyagok, eszközök raktározását oldották meg benne, de előfordult a kamrát helyettesítő funkció is. A tulipános ládák a pincébe, a sütőbe vagy a tornácra kerültek át, és különböző korú és stílusú bútor-darabok váltogatták egymást, melyekben a családok az ünneplő csizmát, ruhát, a régi szőttes és varrottas munkákat tartották. Ugyancsak ebből a helyiségből nyílt a padlásfeljáró is. A tulajdonképpeni lakószoba a pitvar volt, amelyet valójában inkább csak télen használtak, mert nyáron az élet színtere teljes egészében a pincében zajlott. A pitvar bútorai között megtalálható volt a falusi mesterektől készített ágy, az üveges szekrény, az asztal és a vizespad is. Az asztali terítők, ágyterítők, lepedők, párnák, törülközők, szőnyegek még saját készítésűek voltak. Az akkori fiataloknál mindezt kiegészítették a gyári bútorok (rekamié, szekrény, kisgyerekágy stb.). A pince őrizte meg a legtöbbet a régi népi bútorokból, berendezési tárgyakkól. A hagyományos beosztás szerint egyik oldalán kályha, rövidlábú ágy, a másikon kanapé, kisebb tulipános láda, közepén pedig asztal állt. A kályha melletti falon edénytartó, az ajtó mögött falba épített ruhafogas volt jellemző, és az említett legrégibbi házban a villák, kanalak helye a mestergerenda aljára illesztett deszkapalcon volt. Egyes házaknál az az edényeket a gabonás előtti *fentőskarón*, *ágaskarón* szárították. A pincébe vagy a sütőbe, gabonásba szorultak ki a háttas székek, a régi keményfa asztalok, ládafélék és padok (Barabás 1978: 32–33).⁸¹ Nem volt általános a faluban a gabonás mint külön funkciójú épület megléte, melyet az intenzívebb növénytermesztés hozta létre. Ez közvetlenül kapcsolódott a pincéhez-konyhához és a sütőhöz. Egyik oldalát teljes hosszúságában a *hambár* foglalta el, és mellette sorakoztak a különböző nagyságú, méretű, fedeles vagy éppen nyitott, bükkfából készült lisztes szuszékok. De itt voltak a gabona- és lisztmérő eszközök, illetve a kenyérsütés eszközei, amelyek nemzedékről nemzedékre öröklődtek, újabbakat nemigen vásároltak. A gabonás eresze, színszerű bejárata sok helyen a felaprított tűzifa tárolására szolgált, és egyben amolyan szerszamos műhely is volt, ahol a gyapjú- és kenderfeldolgozás eszközeit is tárolták. A vetőszegnek, osztovátának a ház hátán, szegeken volt a helye. Az eresz alá akasztottak fel különböző szerszámokat (*fúru*, *kézvonó*, *sarló*). A sütő egybeépült a lakóházzal, de előfordult különálló épületként is. Berendezése megegyezett más vidékekével (kemence, szabad tűzhelyű katlan). A házból kitett kanapék, rövidlábú ágyak, tulipános ládák itt kaptak helyet. A kenyérbevetés eszközei (*bevető lapát*, *szévonó*, *penete*, *varizsálófa*) szintén általánosak voltak az 1970-es évek végén, azonban a lúgozókáád, sulykoló már csak a passzív tárgykészlethez tartozott (Barabás 1978: 33).

A hagyományos jobbágytelki telkeken jól elkülönülő épületsoportot alkottak a gazdasági épületek. A régi típusú, kettős udvarú telkeken az utca közelében, arra merőlegesen helyezkedtek el a csűrök. Az új típusú telkeken már a kapuval szemben állva zárták le az udvart. A hármas tagolású csűr pajtából, pajtahíjából és csűrközéből állt, a szénacsúrt és a csűrközét csak oszlopok választották el. A csűr-közén

81 „A keményfa bútorokat, szuszékokat, ládákat, más, fából készült szerszámokat a nyárádretemei és sóvidéki mesteremberektől vásárolták, a tulipános ládákat pedig a régeni piacon.” (Barabás 1978: 33.)

előkészített takarmány az *elüljáró ajtón* jut be az állatokhoz, a pajtahíján és a szénacsúrben a szénát, a deszkával elkerített polyvakútban a polyvát tartották. A csűrközén állt a széles hordószekér, oldalán vagy a falon felakasztva egészháromok, gyeplő (a tehenes gazdáknál járom). A csűrben, pajtahíján, csüroidalán különböző eszközöket, szerszámokat tároltak (cséphadarók, favillák, szórólapátok, bakszán stb.), melyekre jellemző volt, hogy 20. század elején mindenki maga készítette el azokat. A csűrhez rendszerint szalmaszakaszt toldottak, melynek jellegzetessége, hogy a csűr felőli oldalán alagútszerű szekérszínűt alkotott, itt tartották a trágyahordáskor vagy szántáskor használt bölcsőszekeret. Amikor a csűr foglalt volt, ide hozták a hordószekeret is. A 20. század elején a tehetősebb gazdáknak kőberes-gyékényes szekeriük is volt, amellyel a kész kalapokat a besztercei, bethleni és naszódi vásárookra hordták. A juh- és disznópajta esetenként egybeépült a csűrrel, máshol különálló építmény, és egyik jellegzetes típusa hármasság tagolódású: disznópajta, szekérszín, juhpajta. A szekérszínben tárolták az ekét, taligát, tézslát, sikattyút, boronát és kabalát. A 20. század elején még kerülőekével szántottak, amelynek csak ekevasa volt vasból. Ezt később pedig felváltotta a váltóeke (Barabás 1978: 33–34).

Gömöri példák alapján Kotics József megjegyzi, hogy a 20. század első felében a mezőgazdasági termelés döntően az emberi és az állati energia hasznosításán alapult, és az egyetlen parasztgazdák által igénybe vett gép a cséplőgép volt (Kotics 2006: 35–36). Ugyanez elmondható Jobbágytelke esetében is. Adatközlőim megemlíti, hogy a cséplőgépek ugyancsak fontos szerepet játszottak a helyi gazdasági stratégiákban. Mivel az állam nem vette el azokat, kiegészítő jövedelmet jelentettek a tulajdonosoknak. (A kutatás idején a faluban még látható volt néhány viszonylag ép állapotban megmaradt cséplőgép.)

Hát, volt olyan ember is, akinek egész nap ment a cséplőgép az udvarán. [...] Az állam nem vette el. Nem vett semmit el itt az állam, se cséplőgépet, se semmit. (S. Zs., férfi, sz. 1934)

[19]82-től megvolt a cséplőgép, aztán akkor 3-4 hónapos szezon volt. Mert nem csak itthon kellett, mert kellett a szomszédfalukba is menni. S még fel Toplicára, Gödemesterházán voltam csépelni. (K. Zs., férfi, sz. 1935)

A forrásokban említett növények kapcsán látható, hogy Jobbágytelkén (és szomszédjainál is) változatos volt a termesztett növények csoportja. A legkorábbi adatokból kiderül, hogy a búza (*Triticum*) a kutatott faluban is az egyik legfontosabb gabonának számított már a kezdetek óta, őszi és tavaszi változata is volt. A csak élelmezésre, kenyérbélgésre használt búzát a 19. századi gabonakonjunktúra segítette az elterjedésben, illetve a hozam emelkedésében is (Balassa 2001: 355). Mindez a felsorolt adatokból is nyilvánvalóvá válik. A rozsnak (*Secale cereale*) őszi és tavaszi változatát egyaránt vetették, fajtái közül Erdélyben a *gazdag* vagy *fejér rozs* volt népszerű. Lisztjét tisztán vagy búzaliszttal keverve kenyérsütésre használták, szalmáját nemcsak alomnak, de inségtakarmánynak is alkalmasnak tartották, illetve

házak fedésére is felhasználták (Balassa 2001: 354). A vizsgált települések gazdasági életében ugyancsak fontos szerepet betöltő zabot (*Avena sativa*) emberi táplálkozásra és takarmányozásra egyaránt használták. A lovak jelentőségének csökkenésével azonban vetésterülete is visszaszorult, emberi étkezésre a 20. században már nemigen volt példa (Balassa 2001: 355). Az árpa (*Hordeum*) őszi és tavaszi változatát egyaránt termelték, de a tavaszi változata lassan visszaszorult az ősziével szemben. Régebben kásának főzték, bár magasabban fekvő vidékeken készítettek belőle kenyeret is. Az elsősorban takarmánynövényként használt árpát a kukorica szorította erőteljesen vissza, de a sörgyártásban játszott szerepe miatt újra fellendült termesztése (Balassa 2001: 354). A középkorban a Rajna felső vidékéről egész Európában elterjedő tönkölyt (*Triticum spelta*) magyar nyelvterületen a 15. század végétől datálják. A 20. században még egyes helyeken termesztették, de a kukorica térnyerése háttérbe szorította az állatok takarmányozására is használt gabonaféléket (Balassa 2001: 353). Egy ma már nem termesztett növényt, a hajdinát (*Fagopyrum esculentum*) a 17. század elején jegyezték fel először, takarmányozásra és emberi táplálkozásra egyaránt használták. Elsősorban kásának való növény, ezért a kukorica, a burgonya és a rizs fokozatosan kiszorították (Balassa 2001: 354). Jobbágytelke esetében a kukorica és kisebb mértékben a burgonya vette át a helyét. A szántóföldi kapáskultúrák is korán megjelentek a környéken. Az Amerikából származó kukorica (*Zea mays*) az első olyan kultúrnövény volt, amely az európai népi műveltségbe beilleszkedve nélkülözhetetlen elemévé vált a paraszti gazdálkodásnak, és napjainkban a búza után a második legfontosabb szántóföldi növénykultúrának számít. A 17. században Erdély felől a magyar nyelvterület egészén elterjedő kukorica vetésterülete és gazdasági jelentősége egyenrangú a gabonaneműekkel. Állati és emberi táplálékként való felhasználására már a korai források is rávilágítanak. A kezdetben a ház körüli veteményeskertekben, szőlőkben előforduló növényből készült ételek hasonlítottak az addig árpából, kölesből, tönkölyből és alakorból főzött ételfélésekhez, ami ugyancsak segített népszerűvé válásában és elterjedésében. Gazdasági haszna miatt csakhamar a települések határába helyeződött át termesztése. Legjelentősebb térhódítása a 19. század második felére tehető, amikor a gabonakonjunktúra végeztével fellendült a sertésstartás, melynek fontos takarmánynövényévé vált. Az általában saját felhasználásra termelt kukoricának kenyérpótló szerepe is volt a gabonatermelésre kevésbé alkalmas hegyvidéki területeken, így Erdélyben is népszerűnek számított (Selmeczi Kovács 2001: 436–445). Bár a burgonya (*Solanum tuberosum*) is Amerikából származott, és a kukoricával egy időben bukkant fel Európában, nálunk csak a 18. században vált haszonnövényné. Kezdetben csak a főurak és nemesek kertjében volt megtalálható, a magyarországi, illetve erdélyi (és azon belül a székelyföldi) parasztság körében csak később, a 19. század elején terjedt el. Az 1814–1817 közötti nagy éhínségek adták meg elterjedésének a kellő löketet. A szárazság hatására kialakuló gabonahiány miatt táplálkozásbeli szerepe lett (kenyérkészítés), illetve a korábban gabonából készített szeszitalok és az takarmánykészítés alapjává vált. Eleinte a háztáji kertekben termesztették, majd fokozatosan, a 19. század második felére kikerült a szántóföld tavaszi fordulójába,

és főleg a hegyes-dombos vidékeken a gabonaneműek mellett a burgonya vált a legjelentősebb táplálék növényé. Az állattartás terén elsősorban a marha és a sertés takarmányozásában hasznosították, illetve szeszgyártásban is fontos szerepe volt (Kósa 1970, 1980: 13–72; Selmeczi Kovács 2001: 445–449). Jobbágytelki jelentősége ugyan kicsi, de ezen a területen is jelen volt a dohány (*Nicotiana tabacum*), mely a 16. században érkezett magyar területre. A rendkívül munkaigényes növény termelésére csak a kötetlenebb társadalmi helyzetű rétegek voltak képesek, később pedig a földesúri munkával kevésbé lekötött zsellérek is természetien kezdték. Egy 19. századi konjunktúrának köszönhetően fellendült a dohányművelés, 1851-ben pedig az állam bevezette a dohánymonopóliumot, ami az uradalmi természetnek kedvezett. A dohány nagy szakértelmet és precizitást igényel, ami jövedelmezőségére van hatással (Selmeczi Kovács 2001: 449–454). Jobbágytelke esetében nem beszélhetünk intenzív és kiterjedt dohánytermesztésről, a növény csak minimális szinten volt jelen.

A források állattartást érintő részeiből kiderül, hogy Jobbágytelkén is hasonló intenzitással zajlott a szarvasmarhák és sertések tenyésztése, mint Erdély más részein, ugyanakkor a közeli havasok miatt fontos szerep jutott a juhtartásnak is. A szarvasmarhák (bivaly, tehén, ökör, borjú) kiemelt fontossága nem csak a belőlük nyert hús- és tejtermékben keresendő, hanem igavonó szerepük is jelentős volt. A 18. században kezdődő összeírások külön kiemelik az igavonó állatokat. Ezekből kiderül, hogy a ma megszokott lovas fogatok helyett akkoriban inkább az ökrös és tehenes fogatokat használták igavonásra. Az áttekintett adatok összehasonlításakor jól nyomon követhetőek az általános fejlődési folyamatok, illetve a jelentős történelmi események hatásai is.

Látható, hogy miként egész Erdélyben, úgy Jobbágytelkén és a környező falvakban is nagy szerepe volt (és van) az eladásra, illetve a saját használatra tenyésztett állatoknak. Idősebb adatközlőim közül többen is megemlítették, hogy szerződéses alapon a kommunizmus ideje alatt is foglalkoztak állatok, főleg szarvasmarhák nevelésével. Ezeket felhizlalták, majd eladták az államnak. Elmondásuk szerint a faluban mindig lehetett frissen vágott borjúhúst kapni. Európában és magyar területen is egyaránt megfigyelhető, hogy a szarvasmarhának a kereskedésben és a városi rétegek ellátásában, a sertésnek pedig az ön- és a falusi rétegek ellátásában volt szerepe. Mivel értéket képezett, a magyar parasztság étkezés céljából nemigen vágott szarvasmarhát. A szarvasmarha már a középkortól a kereskedés és a tőkefelhalmozás lehetőségét biztosító termék volt, és bizonyos paraszti rétegek anyagi felemelkedését, a parasztság differenciálódását segítette elő (Szabó Á. T. 2013: 118–119).

A hagyományos gazdálkodásban a parasztek évszázadok tapasztalatai alapján ismerték, hogy családjuk milyen készletekkel, szükségletekkel rendelkezik, milyen döntéseket kell meghozniuk, milyen szabályokat kell betartaniuk ahhoz, hogy anyagi jólétre tegyenek szert, gazdaságilag előrelépjenek (Fél–Hofer 1997: 456–476). Ezzel szemben a felülről, sok esetben hozzá nem értő személyek által irányított tervgazdálkodásban a család igényei elé az állam érdekei, szükségletei kerültek, a

döntések pedig nem vették figyelembe a természeti, gazdasági és kulturális tényezőket sem.

A szakirodalom ide vonatkozó részéből kiderül, hogy Nyugat-Európához viszonyítva Kelet-Európa fejlettségben alulmaradt és perifériának számított. Kotics József rámutat arra, hogy a 20. század első felében az önmagát és családját a rendelkezésre álló földből eltartani képes rétegek csupán 30%-át tették ki az egész paraszti népességnek, és így a későn megindult és lassú iparosodás nem integrálta ezeket a rétegeket. Kelet-Európában a parasztság jelentős része már az iparosodás előtt sem tudott megélni csupán a saját üzem termeléséből, és a sajátos társadalmi fejlődés következtében a paraszti társadalom többségét alkotó félpaszti rétegeknek akarva-akaratlanul parasztnak kellett maradniuk. Így tehát Európa keleti felében a parasztság részének kell tekinteni azokat a saját földtulajdonnal nem vagy alig rendelkező, önálló gazdálkodást végezni képtelen agrárproletár rétegeket is. Életformájukban azonban nem váltak el élesen a parasztság alsó, szegényebb rétegeitől, és szemléletmódjuk, életszínvonaluk, életformájuk, vágyaik sem különböztek alapjaikban azokétól. A paraszti életforma azonban több egymás mellett érvényesülő társadalmi és kulturális szubkultúrából állt.” (Kotics 2006: 15–16.) Az alulmaradottságnak és periférikus helyzetnek köszönhető, hogy az agrárium vált a régió fő gazdasági ágazatává. Emellett a közlekedés elmaradottsága is szerepet játszott a perifériára kerülésben, és Erdélyből csak a könnyen szállítható áruk és a saját lábán hajtható állatok tudtak exporttermékké válni. Ugyanakkor az állattartás azért is kapott nagyobb szerepet a növénytermesztésnél, mert a földrajzi adottságok és az adózási különbségek is erre predestinálták a vidéket. Látható tehát, hogy a lassabban fejlődő erdélyi gazdaság egyre inkább az állatok exportjára állt rá, és az intenzív, monokultúrás növénytermesztés csak másodlagos szerepet kapott (Szabó Á. T. 2002: 22–23). Azokon a vidékeken, ahol az új eszköztechnikák és növénykultúrák meghonosításában a nagyobb uradalmak nem nyújtottak követhető mintákat, továbbra is a nadrágszíjparcellás családi gazdálkodás folyt. Mindez jól meghatározott nemi és generációs munkamegoszlással, hagyományos eszköztechnikával és birtokstruktúrában folyt. Ugyanakkor a családi munkamegosztási hagyományok, a munkaszervezeti formák a tradicionális szemlélet fennmaradásával is együtt jártak (Szabó Á. T. 2009: 155–156). Chris Hann és Sárkány Mihály megállapítják, hogy addig, amíg a mezőgazdálkodás fontos szerepet tölt be a létfenntartásban, addig a családnak mint termelő egységnek is szerepe lesz (Hann–Sárkány 2003: 139). Ez érvényes volt és mai napig is érvényes az elsődlegesen családi munkaerőt igénybe vevő jobbágytelki gazdaságok esetében is. Sárkány Mihály a varsányi gazdálkodásról írt tanulmányában öt típusba sorolja a családi gazdaságokat attól függően, hogy a jövedelem, a megélhetés forrása a saját föld, vagy a bérért végzett munka volt, továbbá, hogy a saját földet milyen mértékben művelték meg családi-, illetve idegen munkaerővel. Az A típus a saját tulajdonban levő mezőgazdasági üzem, amelyben rendszeresen idegen munkaerőt foglalkoztatnak. A B típusba tartoznak a saját tulajdonban levő mezőgazdasági üzemek, amelyben gyakran idegen munkaerőt vesznek igénybe. A C típusúban a mezőgazdasági üzem a családi munkaerő felhasználásá-

lásán alapul. A D típusba a saját tulajdonban levő kis teljesítményű mezőgazdasági üzemen alapuló családi gazdaságok tartoznak, melyekben egy vagy több családtag alkalmi munkavállalásra kényszerül. Végül az E típusba a rendszeresen munkát vállalók gazdaságokat soroljuk (Sárkány 1978: 68). A jobbágytelki családi gazdaságokat ez alapján az A–D típusba sorolhatjuk, és ez a besorolás a kollektivizálás elmaradása utáni gazdálkodásra is érvényes. Az emberek tulajdonában megmaradt földeket, munkaeszközöket és munkaerőt a közösség maximálisan, a kommunizmus előtti időszak lehetőségeihez hasonlóan használta ki.

Az állattartás meghatározóvá válásában jelentős szerepe volt az erdélyi paraszti birtokok méretének is. Itt csak kevés terület érte el a nagybirtokok méreteit (10–15 hektár), ami a profitorientált gazdálkodás egyik alappillére lett volna. Az erdélyi parasztbirtokok jóval ezalatt maradtak, és az örökösödési folyamat során felaprózódtak (Szabó Á. T. 2002: 22–23).

A jobbágytelki sertéstartás első adatainak koráról, a 18. századról tudjuk, hogy ekkor ez az ágazat nagy változáson ment keresztül: az ősi rideg tartásmódot ekkor váltja fel a házi hizlalás, és megnő a sertéshús jelentősége is (Paládi-Kovács 1993: 274–282). A sertéstartásban dominánsan az önellátás és a helyi gyakorlatokba ágyazódó gazdasági stratégia érhető tetten (Szabó Á. T. 2013: 119).

A hagyományos paraszti kultúrában a méhészetnek is nagy szerepe volt, jelentősége a 19. században egyre inkább nőtt. Az 1870-es népszámláláskor a gazdaságokat is számba vették, ekkor Erdélyben már 122 718 méhcsaládot tartottak. Főleg a kásos méhészet volt elterjedve, ami be tudott épülni a hagyományos paraszti gazdálkodás rendszerébe. A kaptáros méhészet igen lassan nyert teret a parasztságnál (Kotics 2001). A jobbágytelki adatokból is látszik, hogy a településen is jelen vannak a kaptáros méhészetet folytató egyének, és már 1722-ben 43 kasból nyertek mézet. (12. táblázat)

Székelyhodos és annak vásáros helye jó hatással volt a környező falvakra, így Jobbágytelke, Ehed és Iszló is kihasználta a piac közelségét. Itt kerültek eladásra a jobbágytelki (és más falvakból származó) kalapok is, illetve az eladásra szánt állatok, melyek adás-vétele még a kommunizmus ideje alatt tartott vásárokon is zajlott. Ugyanakkor a nagyobb kereskedelmi központok (Marosvásárhely, Szászrégen, Nyárádszereda) közelsége adta lehetőséggel is éltek a gazdák. A hodosi vásárral kapcsolatban Orbán Balázs megjegyzi, hogy ez a „vidéknek legnevezetesebb vásáros helye, mely arra van hivatva, hogy idővel e kis vidék városává nőjje ki magát” (Orbán 1870: 86–87). Az akkori állapot szerint évente három alkalommal rendeznek barom- és lóvásárt, melyre 1838. december 19-én I. Ferdinánd császártól nyertek jogot. 1841-ben pedig a szombati vásártartást is engedélyezték (Orbán 1870: 86–87). A Nyárad völgyében sokáig csak Nyárádszeredának és Harasztkeréknek volt vásárjoga. Előbbi mezővárosnak 1606-ból (melyet 1790-ben újjítottak meg), utóbbinak pedig 1672-ből. A 19. század bővülő kereskedelmi forgalma miatt egyre nagyobb igény volt az újabb piacok létesítésére, és az állattartó, illetve a fatermékeket előállító havas alatti helységeknél volt leginkább lehetőségük a vásárok megtartására. Így Hodos után Köszvényes is kiváltságlevelet szerzett 1841-ben, majd Nyá-

rádmagyarós is 1844-ben. A hodosiak kiváltságlevele szerint az első országos vásár Károly napján (január 28-án), a második Rudolf napján (április 17-én), a harmadik pedig Máté napján (szeptember 21-én) volt tartandó. 1841. november 11-én újabb kiváltságlevelet kaptak, ami a szombatnapos hetivásár tartására is feljogosította a falut (Pál-Antal é. n.).

A nyárádszeredai nagyvásárok is fontos szerepet tölthettek be Jobbágytelke és az egész Nyárád-völgyi paraszti társadalom gazdasági életében. Itt találtak gazdára az egy adott termékre, növényre vagy állatra specializálódott falvak különböző portékái, így a jobbágytelki kalapok és eladásra szánt állatok is elkelték a távoli vidékekről (Szászrégen, Segesvár) is számos érdeklődőt vonzó nagyvásárban (Kós 1976: 362–365). Ugyanakkor Szabó Árpád Töhötöm kiemeli, hogy Erdélyben a családi gazdaságok – kevés kivétellel – sem a kollektivizálást megelőzően, sem 1989 után nem tudtak felzárkózni a kapitalista piac követelményeihez. Bár a parasztok vásárokbá jártak, de ott leginkább a fölösleget, nem pedig az eleve piacra termelt javakat értékesítették (Szabó Á. T. 2009: 155). Ezek a megállapítások Jobbágytelke esetében csak részben helytállóak, ugyanis a szalmakalapokkal való kereskedés, vásárra járás a falu estében nem a fölösleg értékesítését, hanem tudatos termelést jelentett, melynek célja a jövedelem-kiegészítés volt. Természetesen más termények eladására csak akkor került sor, amennyiben az a család számára fölöslegesnek bizonyult. Ugyanakkor jelen kutatás során megfigyelhető volt, hogy a közelmúltban piacra termelő családi vállalkozások is létesültek, melyek már nem a kalapkészítést, hanem a zöldségtermesztést részesítik előnyben.⁸²

A székelyhodosi önkormányzattól származó 2011-es mezőgazdasági statisztikák szerint a Jobbágytelkén a 639,54 hektár hasznosított területből 539,44 hektár volt a mezőgazdaságban felhasznált terület mérete. Ebből 481,58 hektár szántóföld, 10,78 hektár kert, 44,73 hektár legelő és kaszáló és 2,35 hektár az állandó kultúráknak volt fenntartva. A statisztika szerint az állatállomány 208 szarvasmarhából, 185 juhból, 12 kecskéből, 112 sertésből, 1786 baromfiból és 33 lóból állt.

A 2011-es statisztikák szerint Székelyhodoson 533,94 hektár hasznosított terület volt, amelyből 452,73 hektárt a mezőgazdaságban használtak. Ebből 395,80 hektár szántóföld, 5,68 hektár kert, 51,16 hektár legelő és kaszáló volt. Az állandó kultúrák számára 0,09 hektárt használtak fel. A szarvasmarhák száma 168, a juhoké 144, a kecskéké 34, a sertéseké 119, a baromfiké 2315, a lovaké pedig 27 volt. Ehedén ugyanebben az évben 1009,16 hektár hasznosított területből 936,73 hektár mezőgazdasági munkákra volt fenntartva. Ebből 474,55 hektárt szántóként, 3,94 hektárt kertként, 456,31 hektárt legelőként és kaszálóként, 1,93 hektárt pedig állandó kultúrák termesztésére használtak. A faluban 90 szarvasmarha, 758 juh, 141 kecske, 116 sertés, 1092 baromfi és 6 ló volt. Végül Iszlón 429,02 hektár hasznosított területből 377,14 hektárt használtak mezőgazdasági célra. Ebből 324,72

⁸² A gazdálkodói magatartások és habitusok kapcsán elmondható, hogy a tradicionális gazdálkodói mentalitás erősen rányomja a bélyegét a mai gazdálkodási stratégiákra és az életformára, főleg az idősebb generáció esetében.

szántóföld, 8,90 hektár kert, 42,96 hektár legelő és kaszáló és 0,56 hektár az állandó kultúráké volt. A falu állatállománya 81 szarvasmarhából, 55 juhból, 54 kecskéből, 63 sertésből, 1232 baromfiból és 26 lóból állt.⁸³

A 20–21. századok fordulójára a vidéki mezőgazdaság átalakult, a családi gazdaságok fokozatosan háttérbe szorultak, helyüket a piacra termelő agrárvállalkozók vették át. Európai Unió pályázatokból különböző mezőgazdasági vállalkozások jönnek létre, melyek főleg a kiterjedt, intenzív művelést részesítik előnyben. Így Jobbágytelkén is felbukkantak már az első üvegházak, fóliasátrak, ahol a közeli városok piacaira természetesen zöldségeket.

A mai falu gazdasági életéhez tartozik a faluturizmus is, melynek majdhogynem egyetlen és leginkább tetten érhető megnyilvánulása a Marosszéki Népzene- és Néptánc-tábor időszaka.⁸⁴ Ekkor több száz bel- és külföldi táborozó érkezik a faluba, akik sok esetben a falubeli házaknál keresnek maguknak szállást. A szobákat vagy sátorhelyet kiadó, kérésre étkeztetést is biztosító jobbágytelkiek így kisebb pénzforráshoz jutnak. Ez ugyanakkor a lakosok és a tábor közötti köteléket is erősíti, nem érzik azt a falutól idegennek, illetve új ismeretségek, barátságok is szövődtek az évek során, ami a helyiek kapcsolathálóját is bővíti. Azokra a kérdésekre, hogy a tánc-tábor jó vagy rossz-e a falunak, illetve, hogy szoktak-e vendégeket fogadni adatközlőim így válaszoltak:

Különösen jó. Erősen jó. [nevet] Én amikor meghallottam, egész nap az a jó zene mejen, az megéri. Olyan dísztelen, amikor elmennek, olyan csend van megint a faluban. Hát jó, mert így házakhoz rakják elszállásolni... [...] Itt is [megszállnak], s valamennyi pénzt is jelent. Adnak 12 lejt egy éjjelre, ha van fürdőszoba, s ha nincs, akkor 8 lejt. Az jó falun. Így is, úgy is jó, mert legalább akkor... ezelőtt voltak bálók, minden kéthétben, most már nincs, csak pünkösdkor, húsvétban, karácsonyban. Vagy kosaras bál egy van egy évben. Így legalább minden este. Itt mennek az asszonyok is, este tánc-tábor... Azt mondták, hogy sehol nincs ilyen, hogy az asszonyok üldögéljenek körbe. Na, én is... Volt úgy, hogy 15 vendégem volt, s kellett főznie, de... És aratás van örökké akkor... Egész héten arattunk, már szombaton a borozdán dültem bé, mert nem láttam. Két-három óráig mulattunk. Erősen jó az a tábor. Mindenféleképpen jó. (O. V., nő, sz. 1961)

Én adtam ezelőtt négynek [szállást], s akkor volt azután hogy kettő, s volt hogy egy. Most az idén is kérték, s ígértem is... azt mondta a leányom, édesanyám, maga beteg, azt mondja, [...] idejöttek, aztán mondtam, hogy mi van... De bejöttek a kocsival, s itt maradtak egy kicsi ideig, de aztán elmentek. Mert a kicsi gyermek azt mondta, menjenek a barátjához, akar menni...

⁸³ Centralizator localitatea Hodoșa 2011.

⁸⁴ A falusi turizmust szolgálja a Tóskert Vendégház is, amelyben egész évben, magasabb színvonalon lehet megszállni.

S oda mentek. Ritka hogy ne adjak. Szeretem őket, olyan ügyes népek jönnek, hogy tényleg ügyes népek jönnek. Csakhogy jönnek, táncolnak minden éjszaka, éjjél után három-négyórákor mennek. Lenn van egy ház, az udvart odaadja, s a sátrak odamennek. S aztán akkor itt énekszóval mennek le azon a fiatalok. De az idén nagyon csendesek voltak. Csupán egyszer énekeltek, többet nem. Olyan csendesek voltak. Mind másabbak voltak, mint a tavaly. Úgyhogy minden évben más és más. (S. E., nő, sz. 1941)

Az utóbbi két évben már nem annyira, már nem fogadtunk... a körülmények, nőnek azoknak is az igényeik, s akkor inkább nem fogadtunk, hogy ne valljunk szegyet. A régi vendégek, akik szoktak, azokat fogadtuk volna, azok nem jöttek, s újakat... nem akartunk. (B. G., férfi, sz. 1963)

Terepkutatásom egyik alkalma során, 2017 szeptemberében a faluban járván két érdekes jelenségre lettem figyelmes. Egyik, hogy a *Tós kert* nevű falurész egyik telkén házépítés zajlott: a félkész, csak faszerkezetében és befedtetten álló ház estében a hagyományos jobbágytelki lakóépületek elrendezését, építési megoldásait alkalmazták és egy korábbi ház faelemeit (illetve cserepeit) építették be. Az alap azonban korszerű, betontéglákból állt. A másik jelenséggel a főút mellett, Balla Antal lakóházának közelében találkoztam, amikor észrevettem, hogy az egységes képet mutató utcasonon valami szokatlan legutóbbi látogatásom óta. Egy hagyományos, tornácos parasztház teljes egészében hiányzott helyéről, csak alapja maradt meg. Kérdésemre egyik adatközlőm azt válaszolta, hogy szétbontották és elvitték a skanzenba.⁸⁵ Ebből a két esetből arra lehet következtetni, hogy a falu lakossága tudatában van annak, hogy melyek az építészeti értékeik, azonban szakmai útmutatások, faluképvédelmi szabályozások, a faluturizmust megcélzó gazdasági akciótervek hiányában nem feltétlenül tudnak mit kezdeni épített örökségükkel. Van, aki a modern kor eszközeivel és igényeinek megfelelően próbálja megőrizni ősei alkotását,⁸⁶ más pénzzé teszi azt.

Összegzésképpen elmondható, hogy a bemutatott gazdasági adatok alapján Jobbágytelke gazdasági fejlődése a kollektivizálásig nem sok eltérést mutatott a szűkebb értelemben vett régió falvaihoz képest. A 17–18. századi adatok tanúsága szerint egy szabad székelyek által lakott, néhány jobbágy-, illetve zsellércsaládot is magába foglaló közösségről van szó, melynek gazdaságát a mezőgazdasági termelés, a gabona- és növénytermesztés, illetve az állattartás határozta meg. Ez a 19. században a szalmafonás kisipari intézményével egészült ki. Ugyanakkor nagy szerepet játszottak az egyre szaporodó környékbeli vásárookra vitt állatok is. A hasonló módon fejlődő Székelyhodos, Ehed és Iszló csak a 20. században lép eltérő útra, amikor ezekben a településekben a kommunista hatalom erőszakkal létrehoz-

85 A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban (közismert nevén Skanzen) dolgozó kollégáim nem tudtak a tranzakcióról, valószínűleg egy épülő, erdélyi magángyűjteménynek adhatták el az épületet.

86 Egy másik példa a csűrből kialakított, korszerű lakóház.

ta a táji adottságoztól és társadalmi berendezkedéstől idegen szocialista termelési struktúrákat, a termelőszövetkezeteket. Mivel Jobbágytelkét elkerülte a mezőgazdaság szocialista átalakítása, a hagyományos gazdálkodás nem szenvedett olyan törést, mint a kollektivizált falvakban, így a helyi gazdák maguk határozhatták meg a termelés módját és ütemét. Ennek következtében Jobbágytelke viszonylagos anyagi jólétre tett szert a környező településekhez viszonyítva, ami az 1989-es változások után is éreztette hatását, úgy gazdasági, mint társadalmi és kulturális téren.

Amint azt Kotics József is megjegyzi, a hagyományos paraszti társadalmakban „a gazdasági tevékenység nem egy, hanem többdimenziós, célrendszere nem specifikus, hanem diffúz volt. E társadalmakban a gazdasági tevékenységeknek nemcsak az volt a céljuk, hogy a javak minél nagyobb mennyiségét hozzák létre, minél hatékonyabban és minél kisebb költséggel, hanem egyben az is, hogy rituális és integratív funkciókat töltsenek be: erősítsék az adott társadalom egységét, fenntartsák belső strukturáltságát, hagyományos szereprendszerét, kultiválják hagyományos értékeit. Ezeknek a rituális és integratív funkcióknak a hiánya a mai termelési gyakorlatban arra utal, hogy a társadalmi átalakulás olyan mérvű volt, hogy a helyi társadalmak esetében ma már nem beszélhetünk tradicionális paraszti kultúráról.” (Kotics 2006: 128.) Ennek szellemében Jobbágytelke esetében sem beszélhetünk tradicionális paraszti kultúráról, azonban a sajátos történelmi fejlődésnek köszönhetően a kutatott falu esetében mégis közelebb állunk az itt felvázoltakhoz: a jobbágytelki gazdasági tevékenységek hozzájárulnak a helyi társadalom egységéhez, egyfajta belső strukturáltság is tetten érhető, illetve a hagyományos szereprendszer és a hagyományos értékek is jobban megőrződtek, mint a kollektivizált falvakban.